

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
„ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”**

Шипуліна Юлія Сергіївна

УДК 658. 589. 012. 32

**УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.02.02 –
економіка та управління науково-технічним прогресом

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Шапочка Микола Костянтинович,
Сумський державний університет,
професор кафедри економіки.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Заруба Віктор Якович,
Національний технічний
університет «Харківський політехнічний інститут»,
декан факультету управління бізнесом;

кандидат економічних наук, доцент
Васильєва Тетяна Анатоліївна,
Українська академія банківської справи
Національного банку України,
доцент кафедри менеджменту.

Провідна установа – Центр досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України,
відділ проблем інноваційного розвитку
економіки, м. Київ.

Захист відбудеться „10” травня 2006 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.050.02 у Національному технічному університеті „Харківський політехнічний інститут” за адресою: 61002, м.Харків, вул. Фрунзе, 21, корпус У1, ауд.1001.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут” за адресою: 61002, м.Харків, вул. Фрунзе, 21.

Автореферат розісланий „07” квітня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Гаврись О.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Аналіз світових тенденцій економічного розвитку і чинників, що його спричиняють, переконливо доводить, що на чільне місце вийшли інноваційні процеси і їх роль постійно зростає. Для промисловості України як провідної галузі економіки, що зберігає все ще досить значний потенціал інноваційного розвитку, загострюється проблема раціоналізації управління його реалізацією і розвитком, оскільки подальше зволікання загрожуватиме системним відривом від економічно розвинених країн через несумісність економіки, технологій, стандартів якості життя тощо, подолати який буде практично неможливо. Перехід промислових підприємств на інноваційний розвиток тісно пов'язаний з проблемою управління вибором стратегій реалізації їх інноваційного потенціалу як головної передумови розвитку, раціональних з погляду зовнішніх і внутрішніх умов на основі творчого використання новітніх наукових досягнень, вітчизняного та зарубіжного досвіду. Питання аналізу та формування потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств досліджувалися у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: І. Ансоффа, П. Друкера, М. Портера, Б. Санто, Р. Уотермена, Й. Шумпетера, А. Амоші, А. Алімова, Ю. Бажала, В. Заруби, Є. Галушко, А. Гальчинського, В. Гесця, С. Глазьєва, Н. Гончарової, А. Гриньова, В. Гриньової, Г. Доброва, П. Завліна, С. Ільєнкової, С. Ілляшенка, О. Кузьміна, І. Лукінова, В. Мединського, Л. Мельника, Л. Нейкової, П. Перерви, Р. Фатхутдінова, Д. Черваньова, М. Чумаченко, А. Яковлева та ін.

Разом з тим слід відзначити недостатнє розроблення комплексу питань, пов'язаних з управлінням потенціалом інноваційного розвитку (ПІР) промислових підприємств, зокрема, тих, що стосуються комплексного аналізу інноваційного, ринкового і виробничо-збутового потенціалів як складових ПІР, забезпечення умов їх узгодженої взаємодії, оптимізації вибору й управління стратегіями реалізації та розвитку ПІР. Тому необхідні подальші дослідження змісту і ролі ПІР в інноваційному розвитку промислових підприємств та розробка ефективних механізмів цілеспрямованого управління ПІР на основі діагностики стану його складових. Теоретична важливість зазначених задач, їх практична значимість для ефективної діяльності підприємств обумовили вибір теми дисертаційної роботи та окреслили коло питань, які в ній досліджуються.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає тематичній спрямованості наукових розробок Сумського державного університету. Здобувач була виконавцем наукових тем, зокрема: „Наукове обґрунтування економічних передумов входження України у інформаційне суспільство” (№ держ. реєстрації 0100U003224), де нею досліджені організаційно-економічні передумови раціоналізації вибору напрямків розвитку промислових підприємств; „Проблеми економіки і управління розвитком підприємств у транзитивній економіці” (№ держ. реєстрації

0103U004592), в якій здобувачем розроблено теоретико-методичні підходи до діагностики та вибору на цій основі траєкторій реалізації потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення і наукове обґрунтування теоретико-методичних основ управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств на основі забезпечення узгодженої взаємодії його складових і приведення у відповідність внутрішніх можливостей розвитку зовнішнім, які генеруються ринком. Досягнення поставленої мети обумовило необхідність розв'язання таких задач:

- уточнити та поглибити сутність і зміст категорії „потенціал інноваційного розвитку”, його структуру та зміст складових на основі аналізу, систематизації та узагальнення існуючих підходів;
- дослідити організаційно-економічні передумови удосконалення системи управління реалізацією потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств у транзитивній економіці;
- поглибити теоретико-методичні основи управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств шляхом забезпечення узгодженої взаємодії його складових та приведення у відповідність внутрішніх можливостей розвитку зовнішнім;
- розвинути методичні підходи і методику діагностики потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств як за окремими складовими, так і за комплексом вцілому, та вибору на цій основі оптимальних (виходячи з внутрішніх і зовнішніх умов) стратегій його реалізації;
- удосконалити методичні підходи до моделювання механізму управління потенціалом інноваційного розвитку промислового підприємства;
- розробити і науково обґрунтувати теоретико-методичні основи управління стратегіями інноваційного розвитку малих і середніх підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси інноваційного розвитку промислових підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні підходи, принципи і методи управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є системний підхід, аналіз, діалектичний метод пізнання, фундаментальні положення сучасних економічних теорій, сучасні концепції управління та інноватики. У процесі розв'язування задач дослідження були використані порівняльний та статистичний аналізи (у тому числі кореляційно-регресійний), метод логічно-узагальнення при дослідженні організаційно-економічних передумов удосконалення управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств; системно-структурний аналіз, факторний аналіз, методи нечіткої логіки, методи економіко-математичного моделювання при удосконаленні теоретико-методичної бази діагностики потенціалу інноваційного розвитку; методи експертних оцінок, економіко-математичного аналізу, структурно-логічного моделювання при удосконаленні системи управління стратегіями

реалізації потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств. *Інформаційну базу* дослідження склали зібрані, опрацьовані та узагальнені особисто здобувачем первинні матеріали, що характеризують процеси інноваційного розвитку промислових підприємств Сумської області, офіційні дані Державного комітету статистики України, Сумського обласного управління статистики, законодавчі і нормативні документи Верховної Ради та Кабінету Міністрів України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у такому:

вперше:

- розроблено матрицю „Товар – технологічні можливості” для вибору стратегій реалізації потенціалу інноваційного розвитку малих і середніх підприємств-інноваторів залежно від ступеня унікальності або універсальності товару та широти технологічних можливостей товаровиробника на основі проведеної систематизації стратегічних підходів, а у їх межах – стратегій інноваційного розвитку, що, на відміну від існуючих підходів, дало можливість сформуванню критеріальної бази і алгоритм цілеспрямованого управління стратегіями реалізації потенціалу інноваційного розвитку цих підприємств;

удосконалено:

- систему оцінних показників і методичні підходи до багатофакторної інтегральної оцінки рівня інноваційного потенціалу як підсистеми потенціалу інноваційного розвитку промислового підприємства за запропонованими і аналітично обґрунтованими залежностями рівня потенціалу від стану його складових, що збільшує ступінь достовірності оцінки;
- методичні підходи до аналізу достатності виробничо-збутового потенціалу для інноваційного розвитку підприємства шляхом застосування поглибленого аналізу ступеня умотивованості його власників та персоналу і на цій основі уточнено принципову схему, алгоритм та процедури узгодження за результатами аналізу виробничо-збутового потенціалу з ринковим та інноваційним;

дістали подальшого розвитку:

- визначення сутності та змісту категорії „потенціал інноваційного розвитку”, який розглядається як комплекс взаємозв’язаних ресурсів та здатності до їх реалізації, які визначають спроможність підприємства приводити у відповідність до зовнішніх внутрішні можливості розвитку на основі постійного пошуку і використання нових сфер та способів реалізації наявних і перспективних ринкових можливостей, що дозволило уточнити загальну структуру потенціалу і структуру потенціалів-підсистем, визначити сутність складових та відповідальних за стан їх складових;
- концептуальні основи управління, враховуючи принципи, алгоритм та модель організаційно-економічного механізму управління потенціалом інноваційного розвитку промислового підприємства, який розглядається як складна динамічна адаптивна система, на основі забезпечення узгодженої взаємодії його структурних елементів – потенціалів-підсистем – ринкового, власне інноваційного та виробничо-збутового, що, на відміну від існуючих мето-

дів, дозволяє повніше реалізувати ринкові можливості підприємства і забезпечити його довготривалий розвиток;

- методичні підходи до оцінки і формальні умови достатності ринкового потенціалу для конкретних інновацій, які базуються на зіставленні повних витрат споживання звичайних і нових товарів з урахуванням споживацької і суспільної значущості переваг нових товарів, що забезпечує більш точну, ніж існуючі підходи, оцінку шансів інновацій на ринковий успіх.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення, висновки і рекомендації роботи доведено до рівня методичних розробок і конкретних рекомендацій щодо удосконалення механізму управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств. Розроблена здобувачем матриця „Товар-технологічні можливості” для управління стратегіями реалізації потенціалу інноваційного розвитку малих і середніх підприємств впроваджена у практику діяльності ТОВ „Технолог”(м. Суми) (довідка від 01 квітня 2005 р.). Методика здобувача для оцінки достатності ринкового потенціалу для інновацій конкретної спрямованості впроваджена на ТОВ „Турбомаш” (м. Суми) та ТОВ „Техно” (м. Суми) (акти відповідно від 16 березня 2005 р. та від 31 березня 2005 р.). Методика багатofакторної комплексної оцінки інноваційного потенціалу підприємств апробована на підприємствах м. Сум, зокрема: ВАТ „СМНВО ім. М.В. Фрунзе” та ВАТ „Насосенергомаш”. Матеріали дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес Сумського державного університету при викладанні дисциплін „Управління потенціалом підприємства”, „Економіка й організація інноваційної діяльності”, „Маркетингові дослідження” (акт від 18 квітня 2005 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій розроблено і науково обгрунтовано підходи здобувача до управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані здобувачем самостійно. Внесок здобувача у спільних наукових роботах наведено у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і результати дисертації доповідалися і обговорювалися на наукових і науково-практичних конференціях: щорічних Науково-технічних конференціях викладачів, співробітників, аспірантів і студентів Сумського державного університету (м. Суми, 2002-2005 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції "Управління організацією: регіональні аспекти" (м. Чернігів, 2002 р.); 9-й Міжнародній студентській конференції „Економіка для екології” (м. Суми, 2002 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції "Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість " (м. Київ, 2003 р.); Третій щорічній Всеукраїнській науковій конференції "Екологічний менеджмент у загальній системі управління" (м. Суми, 2003); 10-й та 11-й Міжнародних науково-методичних конференціях "Технології XXI века" (м. Алушта, 2003-2004 рр.); Четвертій міжнародній науковій конференції студентів та молодих

учених „Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання” (м. Донецьк, 2003 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів „Світова економіка: сьогоднішня та майбутня” (м. Харків, 2003 р.); VI міжвузівській науково-практичній конференції аспірантів і студентів “Проблемы развития финансовой системы Украины и Крыма” (м. Сімферополь, 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів „Проблеми та перспективи інноваційного розвитку підприємств” (м. Харків, 2004 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції „Проблеми оцінки економічного потенціалу підприємства та механізм використання його показників” (м. Суми, 2004 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 21 науковій праці, у тому числі: 3 розділи (одноособові) монографій, 10 статей у наукових фахових виданнях. Загальний обсяг публікацій за темою дисертації становить 11,15 друк. арк., із них особисто здобувачеві належить 10,74 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, шести додатків і офіційних документів щодо впровадження результатів дослідження. Загальний обсяг дисертації – 253 с., в т.ч. обсяг основного тексту – 176 сторінок. Дисертація містить 49 таблиць на 23 сторінках, 32 рисунки на 15 сторінках, список використаних джерел зі 174 найменувань на 17 сторінках, 6 додатків на 55 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі „*Організаційно-економічні передумови удосконалення системи управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств*” виконано аналіз передумов економічного розвитку, результати якого свідчать про чільну роль інноваційних чинників. Показано, що основою економічного зростання і конкурентоспроможності країн, регіонів і окремих підприємств є їхній інноваційний потенціал, рівень якого, як і здатність ефективно його реалізувати, визначають позиції на конкретних ринках і у світовій економіці взагалі.

На основі системного аналізу і узагальнення методологічних підходів вітчизняних і зарубіжних учених до визначення сутності і змісту категорії „інноваційний потенціал”, його структури і складових здобувачем запропоновано визначення цієї категорії, яку здобувач трактує більш широко як „потенціал інноваційного розвитку” і відносить до нього як власне інноваційні складові, так і пов’язані з забезпеченням інноваційного розвитку виробничо-збутові й ринкові складові. Потенціал інноваційного розвитку (ПІР) – це комплекс взаємопов’язаних ресурсів та здатності до їх реалізації, які визначають спроможність господарюючого суб’єкта приводити у відповідність до зовнішніх внутрішні можливості розвитку на основі постійного пошуку і

використання нових сфер і способів реалізації наявних і перспективних ринкових можливостей. Таке визначення органічно поєднує і взаємно узгоджує погляди різних авторів на ППР, як то: деяку критичну масу ресурсів, здатність ефективно ними розпоряджатися, основну передумову інноваційного розвитку, засіб адаптації до змін умов господарювання. Це дозволило уточнити структуру і складові ППР, однозначно встановити відповідальних за їх стан, визначити сутність і зміст складових (рис. 1).

Рис. 1. Структура потенціалу інноваційного розвитку

З метою перевірки адекватності запропонованого варіанта структури здобувачем за визначеними складовими виконано аналіз стану та динаміки реалізації і розвитку ППР промислових підприємств Сумської області. Його результати показали, що промислові підприємства Сумщини в цілому зберігають все ще досить високий ППР за організаційно-управлінською, технологічною, фінансовою, науково-дослідною, ринковою складовими. Спостерігається позитивна динаміка їх розвитку. Одночасно відзначаються суперечливі тенденції розвитку інтелектуальної, кадрової, інформаційної, інтерфейсної складових. При цьому підприємствам-інноваторам вдалося істотно розширити асортимент продукції (75% підприємств) та ринки збуту (66%), однак частка інноваторів скоротилася у 2004 р. до 6,1 % проти 6,6% у попередньому, відзначається і низька інноваційна активність малих та середніх підприємств (14,5%), а також низька ефективність заходів щодо управління інноваційним потенціалам.

Здобувачем виконано аналіз організаційно-економічних передумов раціоналізації вибору напрямків розвитку ППР промислових підприємств України, результати якого показують, що зростання вітчизняної економіки, яке спостерігається в останні роки, базується в основному на старих потужностях і відбувається за рахунок екстенсивних, а не інноваційних чинників, хоча за рядом характеристик ППР Україна має досить пристойний вигляд. Детальний аналіз окремих галузей промисловості свідчить, що спостерігається суперечливий і неоднозначний зв'язок між у цілому позитивними тенденціями розвитку окремих галузей і інноваційною активністю підприємств. При цьому

частка інноваторів є незначною і скоротилася у 2004 р. на 23 % проти 2002 р. Проведено кореляційно-регресійний аналіз впливу інноваційних чинників на результати діяльності промислових підприємств, побудовано відповідні рівняння регресії, виконана оцінка щільності кореляційного зв'язку. Результати переконливо доводять необхідність удосконалення механізму управління ППР промислових підприємств, особливо щодо вибору напрямків його реалізації і розвитку, що потребує розроблення і наукового обґрунтування відповідної теоретико-методичної бази.

У другому розділі „*Теоретико-методичні основи управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств на основі його діагностики*” розроблено теоретико-методичні підходи до діагностики і управління ППР промислових підприємств. Здобувач розглядає ППР як складну систему, що містить як підсистеми: *ринковий потенціал*, як здатність ринку сприймати конкретні інновації, власне *інноваційний потенціал*, як здатність втілення досягнень науки і техніки у конкретні інновації, що відповідають запитам споживачів, *виробничо-збутовий потенціал*, як спроможність і економічну доцільність розробити, виготовити і просувати інновації на ринок.

Здобувач виходить з того, що інноваційна діяльність має шанси на успіх лише за наявності певного рівня цих потенціалів і забезпеченні їх узгодженої взаємодії шляхом приведення у відповідність внутрішніх можливостей розвитку зовнішнім. Виходячи з цього, розроблено концептуальну схему забезпечення такої відповідності, тобто схему управління реалізацією і розвитком ППР (рис. 2), визначено основні управлінські дії. Цифрами і петлями на рис. 2 позначено етапи аналізу і приведення у відповідність підсистем ППР.

Суб'єктом управління є керівництво підприємства-інноватора. Проаналізовано комбінації можливих станів потенціалів-підсистем (достатність чи недостатність рівня розвитку), для кожної з них виконано оцінку шансів інноватора на успіх.

Визначено формальні умови достатності ринкового потенціалу для сприйняття інновацій залежно від співвідношення дисконтованих повних витрат споживання звичайних (B_3) та інноваційних (B_i) товарів, з урахуванням значущості (у вартісному вираженні) суспільних (E_{cyc}) та споживачьких (E_{cn}) переваг інновацій для можливих комбінацій цих чинників:

1. $B_3 - B_i > 0; E_{cn} > 0;$
2. $B_3 - B_i > 0; E_{cyc} > 0;$
3. $B_3 - B_i < 0; E_{cn} - (B_i - B_3) > 0;$
4. $B_3 - B_i < 0; E_{cyc} > 0; E_{cyc} \geq (B_3 - B_i) + B_{cm} \geq 0,$

де B_{cm} – витрати на державне (регіональне) стимулювання інновацій.

З метою урахування елементів неповної визначеності і ризику значення складових витрат і надбавь пропонується розраховувати як середньозважене за ймовірностями розвитку, як мінімум, трьох сценаріїв розвитку подій: оп-

тимістичного, песимістичного, номінального. При ускладненні з визначенням ймовірностей сценаріїв запропоновано застосування методу стандартного розподілу ймовірностей.

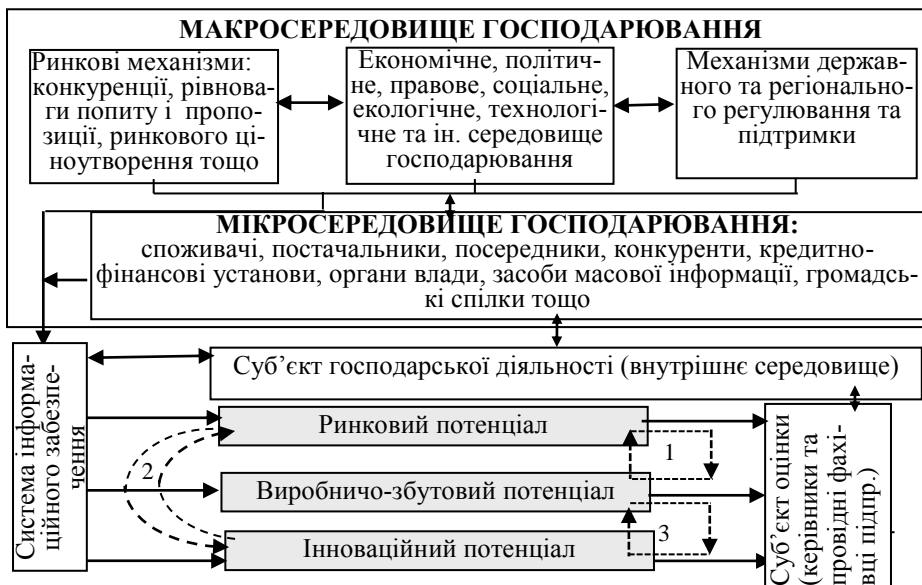

Рис. 2. Концептуальна схема управління ІПР

Удосконалено методичні підходи до оцінки як за окремими (відомими і запропонованими здобувачем) показниками, так і всім комплексом показників кожної зі складових власне інноваційного потенціалу:

- *інтелектуальної*, визначає можливості генерації і сприйняття ідей і задумів новачів і доведення їх до рівня нових технологій, конструкцій, організаційних і управлінських рішень;
- *інформаційної*, відображає інформаційну оснащеність підприємства, ступінь повноти, точності і суперечливості інформації;
- *інтерфейсної*, характеризує можливість приведення у відповідність і узгодження різноспрямованих інтересів суб'єктів інноваційного процесу;
- *науково-дослідної*, визначає наявність заділу результатів науково-дослідних робіт достатнього для генерації нових знань, здатність проведення досліджень з метою перевірки ідей новачів і можливості використання новачів у виробництві нової продукції.

Визначено граничні рівні узагальнених (комплексних) оцінних показників кожної з виділених складових. Здобувач їх виділяє шляхом порівняння показників аналізованого підприємства з кращими на ринку чи у галузі підприємствами, або шляхом аналізу у динаміці показників даного підприємства. Для експрес-діагностики інноваційного потенціалу запропоновано метод

графоаналітичних побудов.

Здобувачем запропоновано аналітичні залежності для уточненої інтегральної оцінки (за усіма складовими) інноваційного потенціалу ($I_{ин.ном}$) відповідно для малих і середніх підприємств та для великих підприємств. Вагові характеристики складових визначено методом експертних оцінок, експертами були фахівці промислових підприємств. Розрахунки коефіцієнтів конкурдації (відповідно, 0,55 і 0,803) підтверджують достатню узгодженість думок експертів.

Здобувачем розраховано і аналітично обґрунтовано граничні значення $I_{ин.ном}$ як для малих і середніх, так і для великих підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Граничні рівні інтегральної оцінки інноваційного потенціалу

Рівні інноваційного потенціалу	Числові значення інтегрального показника	
	малі та середні підприємства	великі підприємства
Недостатній	$I_{инт.пот} < 0,383$	$I_{инт.пот} < 0,361$
Достатній за певних умов	$0,383 \leq I_{инт.пот} \leq 0,7$	$0,361 \leq I_{инт.пот} \leq 0,685$
Цілком достатній	$I_{инт.пот} > 0,7$	$I_{инт.пот} > 0,685$

Для перевірки адекватності запропонованих підходів були виконані розрахунки інтегрального показника для ряду промислових підприємств і фірм Сумської області. Їх результати свідчать, що запропонований комплексний показник і градація його рівнів достатньо адекватно відображають фактичний стан інноваційної діяльності.

Удосконалено методичні підходи до діагностики складових (табл. 2) виробничо-збутового потенціалу інноваційного розвитку. Особливу увагу в дисертації приділено оцінці достатності мотивації робітників, спеціалістів, менеджерів, власників підприємства-інноватора, здобувачем розроблено відповідний методичний підхід.

Таблиця 2

Складові виробничо-збутового потенціалу інноваційного розвитку

Складові, їх сутність	Групи показників
Фінансова – оцінка фінансової стійкості та забезпеченості інноваційного розвитку	- фінансової стійкості (безпеки); - економічної ефективності
Кадрова - можливість персоналу застосувати нові технології, організаційні й управлінські рішення, розробити і виготовити нові товари	- кваліфікації кадрів; - досвіду персоналу; - мотивації діяльності
Технологічна - здатність оперативно переорієнтувати виробничі потужності і налагодити економічно ефективне виробництво інновацій	- технічної оснащеності; - технологічної оснащеності
Маркетингова - спроможність виявити ринкові можливості, зорієнтувати виробництво на запити споживачів, просувати на ринку інновації	стану: - стратегічного маркетингу; - оперативного маркетингу
Організаційно-управлінська - наявність сприятливих умов забезпечення інноваційної діяльності	- відповідності структури; - ефективності діяльності; - інноваційної культури

Запропоновано принципову схему діагностики, послідовність процедур взаємного поетапного ітераційного узгодження потенціалів-підсистем та розробки стратегій реалізації ППР за результатами діагностики, визначено систему відповідних методичних інструментів (рис. 3).

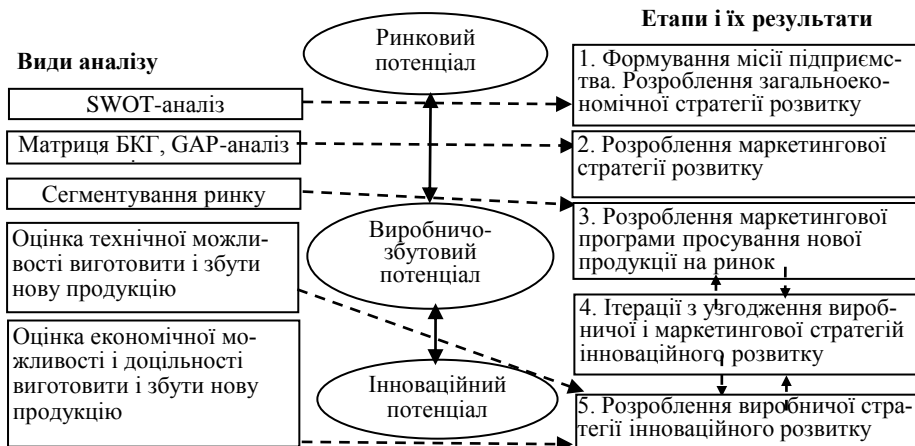

Рис. 3 Принципова схема узгодження складових ППР і розроблення стратегій їх реалізації

У третьому розділі „*Удосконалення системи управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств*” розроблено і обґрунтовано теоретико-методичні підходи до моделювання механізму оцінки і управління за її результатами ППР промислових підприємств. Розроблено процедури та алгоритм управління.

Моделювання процедур оцінки і управління складовими ППР підприємства запропоновано вести у системі: інформаційне забезпечення прийняття рішень; критерії та оцінні показники; шкала значень показників для оцінки рівня відповідної складової ППР; методика оцінки; порядок прийняття управлінських рішень, спрямованих на розвиток аналізованої складової ППР.

Розроблено методику діагностики ППР промислового підприємства, яка базується на підходах здобувача запропонованих та обґрунтованих у розділі 2. Практична апробація методики на ВАТ „СМНВО ім. М.В. Фрунзе” (для порівняння паралельний аналіз проводився за даними ВАТ „Насосенергомаш”) показала таке:

1. *Ринковий потенціал* інноваційного розвитку характеризується загалом достатнім рівнем. Це дозволяє зробити висновки про спроможність прийняття ринком інноваційної продукції. Зокрема, співвідношення витрат споживання нової продукції (B_1) і продукції конкурента (B_3), з урахуванням значущих для споживачів переваг нової продукції (E_{cn}) свідчить, що достатність ринкового потенціалу сумніву не викликає: $E_{cn} - (B_1 - B_3) = 13200 - (24100 -$

12100) = 1200 > 0.

2. *Власне інноваційний потенціал* за більшістю складових має цілком достатній рівень (рис. 4). Інтегральна оцінка інноваційного потенціалу з урахування усіх складових, розрахована за методикою здобувача, свідчить про його достатній рівень ($I_{ін.п} = 0,73$).

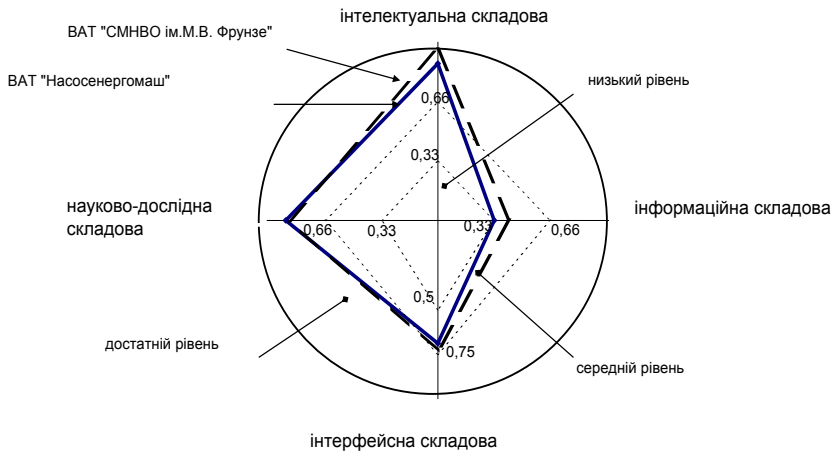

Рис 4. Оцінка графоаналітичним методом інноваційного потенціалу ВАТ „СМНВО ім.М.В. Фрунзе” та ВАТ „Насосенергомаш”.

3. *Виробничо-збутовий потенціал* інноваційного розвитку за окремими складовими характеризується так: фінансова – критичний рівень; кадрова – достатній рівень, однак мотивації інноваційної діяльності слід привернути більшу увагу; технологічна складова - потребує прискореної модернізації та оновлення; маркетингова складова - достатній рівень; організаційно-управлінська складова - достатній рівень, відповідає цілям і задачам управління (ефективність і результативність діяльності невинно зростають, причому випереджаючими темпами у порівнянні з витратами на технологічні, виробничі та організаційні інновації, однак, обсяги коштів, що виділяються на інновації, знаходяться на низькому рівні).

Результати оцінки свідчать: ринок спроможний сприйняти інновації; підприємство має можливість втілити досягнення науки і техніки у нові товари, що відповідають запитам споживачів; підприємство має технічні та економічні можливості виготовити та просувати на ринку нові товари, що є також економічно доцільним.

На основі і аналізу узагальнення відомих з літератури і практики стратегічних підходів до організації інноваційної діяльності малих і середніх підприємств, що орієнтуються на ніші ринку, здобувачем виконано їх узагальнену класифікацію. Розроблено матрицю „Товар – технологічні можливості” для

прийняття рішень вибору відповідних підходів залежно від ступеня унікальності або універсальності нового товару та широти технологічних можливостей підприємства-інноватора (рис. 5).

Для кожного зі стратегічних підходів визначено найбільш доцільні стратегії реалізації і розвитку ППР та умови їх застосування. Розроблено алгоритм управління вибором стратегій.

Товар	універсальний	<i>Вертикальні ніші ринку</i>	<i>Вертикальні і горизонтальні ніші ринку</i>
	вузькоспеціалізований	<i>Одна ніша ринку</i>	<i>Горизонтальні ніші ринку</i>
		вузькі	широкі
		Технологічні можливості товаровиробника	

Рис. 5. Матриця „Товар – технологічні можливості”

Розроблені підходи застосовані для обґрунтування вибору стратегічних напрямків реалізації ППР ТОВ „Технолог”. Вони показали, що підприємству при розробленні і виведенні на ринок нових модифікацій насоса типу АНГМ слід орієнтуватися на вертикальні ніші ринку. На початку розроблення ніш доцільно застосовувати стратегію концентрації зусиль, яка залежно від розвитку подій на ринку може замінюватися стратегіями збереження конкурентних переваг, нарощування зусиль чи елімінації. Визначено умови таких змін.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливу науково-прикладну задачу: розроблено і науково обґрунтовано теоретико-методичні основи управління ППР промислових підприємств на основі приведення у відповідність внутрішніх можливостей розвитку зовнішнім. Одержані результати дозволили зробити такі висновки:

1. Визначення сутності і змісту економічної категорії „потенціал інноваційного розвитку”, запропоноване здобувачем, поглиблює теоретичні основи інноватики у частині формування цілісної системи управління вибором і реалізацією оптимальних траєкторій інноваційного розвитку промислових підприємств.

2. Запропонована і обґрунтована у дисертації концепція ППР чого суб'єкта господарювання як складної динамічної системи, що містить ринковий, власне інноваційний, виробничо-збутовий потенціали-підсистеми, визначення сутності і змісту їх складових, надає принципову можливість діагностики готовності окремих елементів та ППР у цілому для інноваційного розвитку і розроблення на цій основі системи обґрунтованих ефективних

управлінських дій щодо реалізації і подальшого розвитку ПІР.

3. Формування ефективної системи управління ПІР промислових підприємств може здійснюватися з урахуванням запропонованих здобувачем принципів і концептуальних підходів, шляхом забезпечення узгодженої взаємодії потенціалів-підсистем і приведення у відповідність внутрішніх можливостей інноваційного розвитку зовнішнім, які генеруються ринком, що удосконалює теоретико-методичні основи інноваційного менеджменту у транзитивній економіці.

4. Розроблені методичні підходи до діагностики ринкового потенціалу, які базуються на зіставленні повних витрат споживання звичайних і нових товарів та урахуванні споживацької і суспільної значущості інновацій дозволять підвищити ефективність відбору, а також шанси на сприйняття інновацій ринком.

5. Запропонована система оцінних показників та методичні підходи до багатофакторної інтегральної оцінки і визначення на цій основі рівня інноваційного потенціалу дають можливість більш достовірно діагностувати його стан, цілеспрямовано управляти його розвитком, вибирати найбільш раціональні варіанти його реалізації.

6. Сформована критеріальна база і методичні підходи до діагностики виробничо-збутового потенціалу інноваційного розвитку, розроблена принципова схема, алгоритм і процедури його взаємного узгодження з ринковим і інноваційним потенціалами розширюють і доповнюють систему методичного інструментарію управління інноваційним розвитком промислових підприємств.

7. Проведена апробація розроблених у дисертаційній роботі теоретико-методичних підходів до діагностики потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств для визначення оптимальних траєкторій його реалізації показала їх практичну спрямованість і високу ефективність з позицій підвищення оперативності і рівня обґрунтованості управлінських рішень.

8. Розроблена матриця „Товар – технологічні можливості” забезпечує ефективне управління вибором стратегій реалізації ПІР малих і середніх підприємств-інноваторів залежно від ступеня унікальності або універсальності товару та широти технологічних можливостей товаровиробника-інноватора.

9. Виконана систематизація стратегічних підходів до організації діяльності малих та середніх підприємств-нішерів, та запропонований алгоритм управління вибором стратегій їх інноваційного розвитку, окреслення поля конкретних управлінських процедур дають можливість істотно удосконалити механізм управління стратегіями реалізації потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств.

10. Розроблена система методичних інструментів сприяє підвищенню ефективності управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств, забезпечує їх адаптацію до нестабільних умов господарювання перехідної економіки. Результати і рекомендації дисертації впроваджено на ряді промислових підприємств Сумської області і у навчальному процесі

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шипуліна Ю.С. Формування інноваційного потенціалу підприємства // Менеджмент та маркетинг інновацій: Монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2004. – С. 56-90.

2. Шипуліна Ю.С. Сущність, структура и підходи к оцінці потенціала інноваційного розвитку підприємства // Інноваційне розвиток топливно-енергетического комплексу: проблеми и возможности: Монографія / Под общ. ред. Г.К. Вороновского, И.В. Недина. – К.: Знання України, 2004. – С. 330-335.

3. Шипуліна Ю.С. Управління розвитком інноваційного потенціалу промислових підприємств / Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці: Монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2005. – С. 174 – 231.

4. Шипуліна Ю.С. Інноваційний потенціал як економічна категорія // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія Економіка та менеджмент. – 2002. – № 3-4. – С. 82–85.

5. Шипуліна Ю.С. Структура інноваційного потенціалу підприємства // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – 2003. – № 2. – С. 86–92.

6. Шипуліна Ю.С. Розвиток інноваційного потенціалу як засіб забезпечення економічної безпеки підприємства // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – 2003. – № 3. – С. 194–198.

7. Шипуліна Ю.С. Теоретико-методичні підходи до оцінки достатності ринкового потенціалу для сприйняття нової продукції (на прикладі екологічних товарів) // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – 2004. – № 1. – С. 44 – 49.

8. Шипуліна Ю.С. Інноваційний потенціал як основа стійкого економічного розвитку господарських систем, його сутність і структура // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – 2004. – № 2. – С. 71 – 81.

9. Шипуліна Ю.С. Економічні передумови раціоналізації вибору напрямків розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств // Вісник Сумського державного університету. – 2004. – № 6 (65). – С. 101–110.

10. Ілляшенко С.Н., Шипуліна Ю.С. Выбор стратегий инновационного развития предприятий-нишеров // Маркетинг и реклама. – 2004. - № 9. – С. 26–31.

Здобувачем розроблено матрицю „Товар – технологічні можливості”, критеріальну базу і алгоритм управління стратегіями реалізації потенціалу інноваційного розвитку малих і середніх промислових підприємств, система-

тизовано стратегічні підходи і стратегії інноваційного розвитку підприємств.

11. Шипуліна Ю.С. Управління стратегіями інноваційного розвитку промислових підприємств // Управління розвитком. – Харків, 2004. – № 2. – С. 64–65.

12. Шипуліна Ю.С. Підходи до приведення у відповідність внутрішніх можливостей інноваційного розвитку господарюючих суб'єктів зовнішнім // Проблеми науки. – 2004. - № 9. - С. 29–36.

13. Шипуліна Ю.С. Оцінка достатності виробничо-збутового потенціалу суб'єктів господарювання для інноваційного розвитку // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2004. – № 9 (68). – С. 157–165.

14. Шипуліна Ю.С. Аналіз стану і динаміки реалізації потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств Сумської області // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – 2005.– № 2. – С. 98 – 108.

15. Ильяшенко С.Н., Шипулина Ю.С. Управление инновационным развитием предприятия: диагностика инновационного потенциала // Матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції "Управління організацією: регіональні аспекти", 12-13квітня 2002 р. – Чернігів, 2002. – С. 121.

Здобувачем запропоновано структуру і методичний підхід до діагностики інноваційного потенціалу підприємств.

16. Шипуліна Ю.С. Формування структури інноваційного потенціалу промислового підприємства // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27-28 березня 2003 р.: У 5 томах. – К.: Вид-во Європейського університету, 2003. – Т.1. – С. 399 – 400.

17. Шипуліна Ю.С. Проблеми розвитку інноваційного потенціалу вітчизняної економіки // научно-техническая конференция преподавателей, сотрудников, аспирантов и студентов экономического факультета СумГУ: Тезисы докладов, 15-25 апреля 2003 г. – Сумы: СумГУ, 2003. - С. 32.

18. Шипуліна Ю.С. Моделювання механізму оцінки інноваційного потенціалу підприємства // Технологии XXI века: Материалы 10-й Международной научно-методической конференции в г. Алуште: В 3 т. – Сумы: СНАУ, 2003, Т.1. – С. 149-155.

19. Шипуліна Ю.С., Шапочка М.К. Оцінка інноваційного потенціалу промисловості Сумського регіону // Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: Праці 4-ї міжнародної наукової конференції студентів та молодих учених. – Донецьк: ДонНУ, Ч. 2. – 2003. – С. 318 –321.

Особистий внесок: особисто здобувачем виконано аналіз стану і динаміки розвитку і використання інноваційного потенціалу промислових підприємств Сумської області.

20. Шипуліна Ю.С. Аналіз ролі інноваційних факторів у розвитку економіки України // Технологии XXI века: Материалы 11-й Международной

научно-методической конференции в г. Алуште. – Секция „Актуальные проблемы транзитивной экономики”. – Сумы: СНАУ, 2004. – С. 24-31.

21. Шипуліна Ю.С. Проблеми раціоналізації вибору стратегій розвитку інноваційного потенціалу суб'єктів господарювання // Проблеми развития финансовой системы Украины и Крыма: Труды VI Межвузовской научно-практической конференции аспирантов и студентов, 24-28 марта 2004 г. – Симферополь: Изд. МОО «Центр Стабилизации», 2004. – С. 301 –303.

АНОТАЦІЯ

Шипуліна Ю.С. Управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.02.02 – економіка та управління науково-технічним прогресом. – Національний технічний університет „Харківський політехнічний інститут”, Харків, 2006.

Дисертацію присвячено розробленню і науковому обґрунтуванню теоретико-методичних основ управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств на основі приведення у відповідність внутрішніх можливостей розвитку зовнішнім, які генеруються ринком. Ця важлива науково-прикладна задача розв'язується на базі дослідження наукових підходів до визначення категорії ППР, її уточнення, розгляду ролі ППР у розвитку сучасного промислового підприємства.

Розроблено концепцію ППР як складної динамічної системи, що містить як підсистеми ринковий, власне інноваційний та виробничо-збутовий потенціали. Розроблено структуру ППР і його підсистем та підходи до забезпечення їх узгодженої взаємодії. Сформована і апробована система методичних інструментів для діагностики складових ППР з метою вибору оптимальних стратегій його реалізації. Запропоновано і обґрунтовано теоретико-методичні підходи до управління на засадах маркетингу стратегіями реалізації ППР малих та середніх підприємств.

Ключові слова: інноваційний менеджмент, потенціал інноваційного розвитку, промислові підприємства, інноваційні процеси, інноваційна продукція, стратегії управління потенціалом.

Шипуліна Ю.С. Управление потенциалом инновационного развития промышленных предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.02.02 – экономика и организация научно-технического прогресса. – Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», Харьков, 2006.

Диссертация посвящена разработке и научному обоснованию теоретико-методических основ управления потенциалом инновационного развития промышленных предприятий на основе приведения в соответствие внутрен-

них возможностей развития внешним, которые генерируются рынком. Эта важная научно-прикладная задача решается на основе исследований научных подходов к определению категории ПИР и ее уточнения соискателем, изучения роли ПИР в развитии современного промышленного предприятия.

Предложена и обоснована концепция ПИР хозяйствующего субъекта как сложной динамической системы, которая включает как подсистемы: рыночный (возможность рынка воспринимать конкретные инновации), собственно инновационный (возможность воплощения достижений науки и техники в новые товары, удовлетворяющие запросы потребителей) и производственно-сбытовой (техническая возможность и экономическая целесообразность разработки, изготовления и продвижения инновации на рынке) потенциалы. Разработана структура ПИР и его составляющих, определены ответственные за их состояние.

Разработаны и научно обоснованы концептуальные основы управления ПИР промышленного предприятия на основе обеспечения согласованного взаимодействия потенциалов-подсистем и приведения в соответствие внутренних возможностей инноватора внешним, которые генерируются рынком. Определены принципы принятия управленческих решений по результатам диагностики состояния потенциалов-подсистем, очерчен круг возможных управленческих воздействий.

Разработаны методические подходы к оценке достаточности рыночного потенциала для конкретных инноваций, которые базируются на сопоставлении полных затрат потребления обычных и новых товаров, с учетом потребительской и общественной значимости преимуществ новых товаров. Определены формальные условия достаточности рыночного потенциала для возможных вариантов соотношений затрат потребления и значимости.

Предложена система оценочных показателей и методические подходы к многофакторной оценке (по всему комплексу его составляющих) и определению уровня инновационного потенциала как подсистемы ПИР промышленного предприятия.

Сформированная критериальная база для анализа достаточности производственно-сбытового потенциала инновационного развития, разработанные принципиальная схема, алгоритм и процедуры его согласования с рыночным и собственно инновационным потенциалами расширяют и дополняют систему методических инструментов для управления инновационным развитием промышленных предприятий.

Разработана и прошла практическую апробацию методика диагностики ПИР промышленного предприятия с целью выбора оптимальных траекторий его реализации.

Соискателем предложена матрица «Товар – технологические возможности» для выбора стратегий реализации ПИР малых и средних предприятий-инноваторов в зависимости от степени уникальности или универсальности товара и широты технологических возможностей товаропроизводителя.

Соискателем выполнено систематизацию стратегических подходов к

организации инновационной деятельности малых и средних предприятий, которые ориентируются на ниши рынка. Разработан и апробирован на практике алгоритм управления выбором рациональных стратегий (с точки зрения внутренних и внешних возможностей) в рамках каждого из стратегических подходов, определены условия их применения.

Теоретико-методические положения диссертации внедрены на предприятиях и в учебный процесс.

Ключевые слова: инновационный менеджмент, потенциал инновационного развития, промышленные предприятия, инновационные процессы, инновационная продукция, стратегии управления потенциалом.

Shipulina J.S. Management of potential of innovative development of the industrial enterprises. – Manuscript.

Dissertation on gaining of scientific degree of economic sciences candidate on specialty 08.02.02 – economy and management by scientific-technical progress, National Technical University “Kharkov Politechnical Institute”, Kharkov, 2006.

The dissertation is devoted to development to a scientific substantiation of theoretic-methodical bases of management of potential of innovative development (PID) of the industrial enterprises on the bases of reduction conformity of internal opportunities of development external which are generated by the market. This important the scientific - applied problem is solved on the basis of research of scientific approaches to definition of a category of potential of innovative development and its specification, consideration of a role the PID in development of the modern industrial enterprise.

Developed the concept the PID as complex dynamic system which includes as a subsystem market actually innovative and industrial - marketing potential. It is developed the general structure the PID and its subsystems and approaches to balancing their coordinated interaction. The system of methodical tools for diagnostics making the PID is developed and tested with the purpose of a choice of optimum strategy of its realization. It is offered and proved theoretic-methodical approaches to management on the basis of marketing strategy of realization the PID of the small and average enterprises.

Key words: innovative management, potential of innovative development, industrial enterprises, innovative processes, innovative production, strategy of potential's management.

Підписано до друку 04.04.2006
Друк офсетний
Замовлення №

Формат 60×90/16
Ум. друк. арк.
арк.-вид.арк.

Папір офсетний
Наклад 100 прим.

Видавництво СумДУ. Свідоцтво ДК №2365 від 08.12.2005 р.
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2
Друкарня СумДУ. 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2